

DR. VLADIMIR KLEMENČIČ

**SODOBNI REGIONALNI PROBLEMI MADŽARSKE IN ITALIJANSKE
NARODNOSTI V PROCESIH DRUŽBENO-EKONOMSKE PREOBRAZBE**

Madžarska in italijanska narodnost živita v Republiki Sloveniji na dveh območjih, ki pa se po življenjskih pogojih ter po stopnji in usmeritvi gospodarskega razvoja med seboj bistveno razlikujeta. Zaradi tega se obe narodnosti razlikujeta tudi glede pogojev varovanja njihove identitete, jezika in kulture ter glede njihovega socialno-ekonomskega položaja. Medtem, ko živi madžarska narodnost na območju, ki je vse do zadnjega desetletja predstavljalo eno gospodarsko najmanj razvitih območij Slovenije, pa živi italijanska narodnost v prostoru, ki sodi med gospodarsko najbolj dinamična območja in to ne le v Sloveniji, ampak tudi v Jugoslaviji. Madžarski narodnosti se tako lahko zagotavljajo njene pravice le v pogojih začetne faze oblikovanja urbane družbe, ki na skoraj celotnem narodnostno mešanem območju (razen na območju Lendave kot centralnega in zaposlitvenega kraja) še vedno temelji na klasični, agrarni družbi. Na drugi strani pa se lahko italijanski narodnosti zagotavljajo pravice in njen obstoj v dinamični in višji razviti industrijski družbi. Medtem, ko je bila madžarska narodnost, ki je predstavljala leta 1981 na narodnostno mešanem ozemlju v Prekmurju okrog 55% vsega prebivalstva, z izjemo Lendave v vseh ostalih krajih v večini in sklenjeno poseljena, pa živi italijanska narodnost kot manjšina razpršeno poseljena le po mestih in nekaterih okoliških naseljih v priobalnem pasu na Koprskem. Razlike se kažejo tudi v njihovi številčni moči. Če verjamemo dvomljivim podatkom popisov prebivalstva iz leta 1981, bi naj živelo na Koprskem narodnostno mešanem območju le še okrog 1900 Italijanov, Madžarov na narodnostno mešanem ozemlju v Prekmurju pa naj bi bilo 8.324.

Italijanska narodnost, ki pripada večinoma nekmečkemu prebivalstvu, poseduje v privatni lasti zaradi specifičnih razmer lastniških odnosov v preteklosti le nekaj zemlje s sorazmerno maloštevilnimi kmetijskimi obrati, v ostalih panogah gospodarskih dejavnosti pa imajo v zasebni lasti le nekaj obratov drobnega gospodarstva. Na drugi strani pa razpolagajo Madžari na celotnem narodnostno mešanem ozemlju, kljub močni preslojilvi gospodinjstev s kmečkim gospodarstvom iz kmečkih v polkmečka ali nekmečka gospodinjstva, z velikim deležem zemlje v zasebni lasti. Ti kmetijski obrati so sicer za racionalno in tržno kmetijsko gospodarstvo premajhni, vendar pa predstavljajo madžarskemu prebivalstvu pomemben

dodatni vir dohodka in s tem tudi močno oporo pri varovanju njihove identitete v kulturni pokrajini. Zaradi tega se tudi zaposleni izven kmetijstva vse bolj zadržujejo v prostoru svoje avtohtone poselitve in to kljub zaposlovanju tako na prostoru njihove avtohtone poselitve kakor tudi izven njega, na slovenskem etničnem ozemlju. Kljub temu pa je glede nacionalne varnosti italijanska narodnost zaradi svoje zaposlitve v izobraževalnih, socialnih ter prosvetnih ustanovah in zaradi gospodarske razvitosti v socialnem pogledu, mnogo bolj varna kot madžarska narodnost. Madžarska narodnost namreč živi na takem območju (predvsem na Goričkem v Prekmurju), ki predstavlja zaradi zaostajanja gospodarskega razvoja za ostalimi deli Prekmurja in Slovenije, tipično območje depopulacije (karta 1). Zaradi tega na nekaterih narodnostno mešanih območjih ob madžarski meji v občini Murska Sobota že prihaja do razkroja kulturne pokrajine in razpada stanovanjskega fonda, posledica česar je tudi opuščanje obdelovalne zemlje. Prebivalstvo je močno ostarelo, zato se njihovo število zelo hitro zmanjšuje.

Tako je skupno število prebivalcev (Slovencev, Madžarov in pripadnikov ostalih narodov in narodnosti) na narodnostno mešanem ozemlju v občini Murska Sobota med leti 1961 in 1987 nazadovalo za okrog 32 odstotkov, na podeželju narodnostno mešanega območja občine Lendava pa za okrog 11 odstotkov. Skupno število prebivalstva je na narodnostno mešanem ozemlju v Prekmurju v istem obdobju naraslo le na območju mesta Lendava in sicer za okrog 45%.

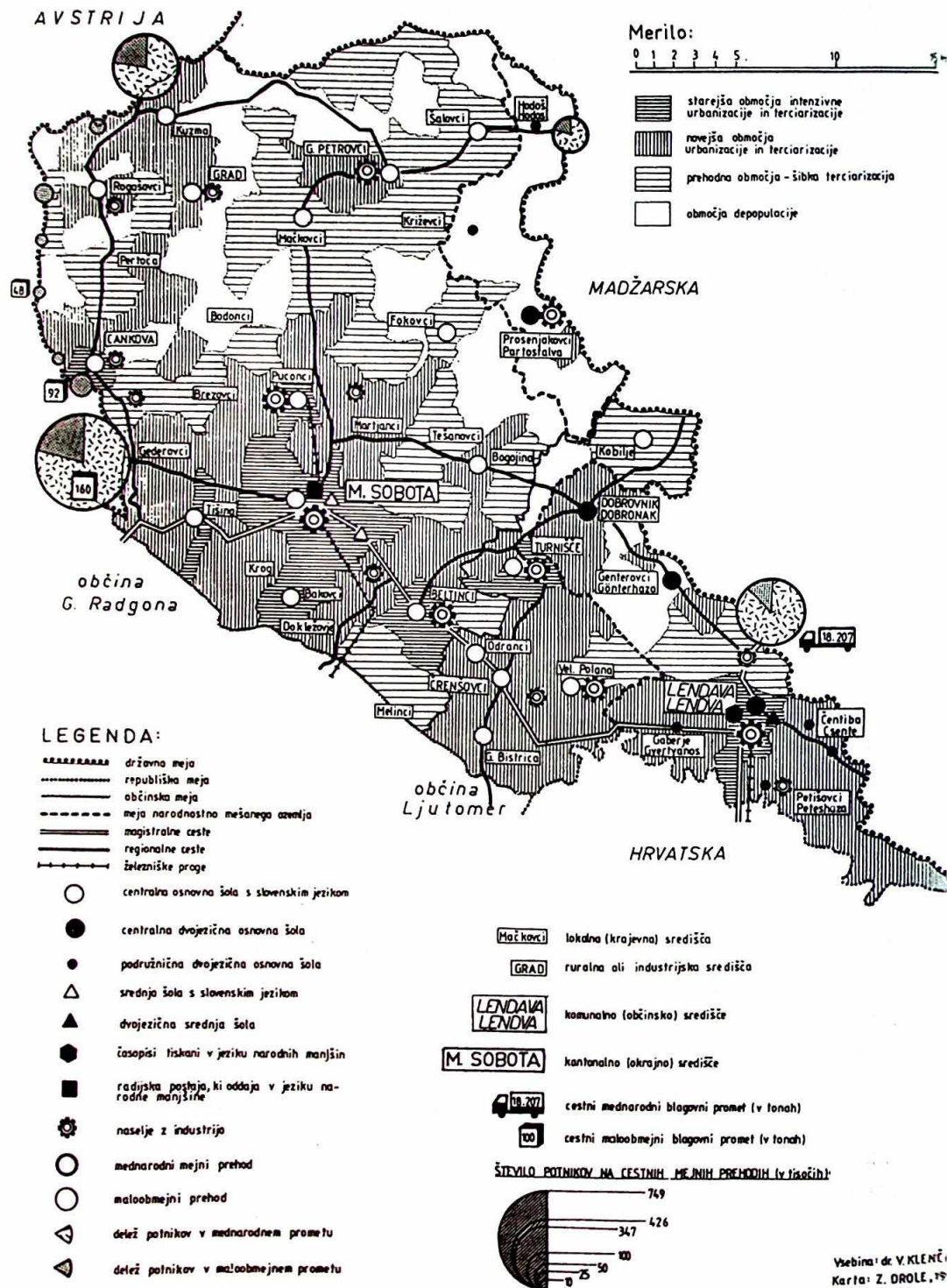
Tabela 1: Gibanje števila prebivalstva na narodnostno mešanem ozemlju (NMO) v Prekmurju v obdobju 1961 - 1987.

	1961	1971	1981	1987
NMO v občini Lendava - skupaj	13.089	12.818	13.055	13.093
podeželje	10.528	9.774	9.386	9.366
mesto Lendava	2.561	3.044	3.669	3.723
NMO v občini Murska Sobota	2.761	2.343	2.046	1.851
NMO v Prekmurju - skupaj	15.850	15.161	15.101	14.944

Depopulacija in gospodarska nerazvitost podeželja sta močno prizadeli tako prebivalstvo večinskega, slovenskega naroda, kakor tudi madžarsko narodnost. Tako je med leti 1971 in 1981 na podeželskih območjih lendavske občine nazadovalo število Madžarov za skoraj 9 odstotkov, Slovencev pa za okrog 4,5 odstotkov, v murskosoboški občini pa število Madžarov za okrog 13,5 odstotkov, Slovencev pa za skoraj 3,9 odstotkov.

Z gospodarskim razvojem celotnega Prekmurja v zadnjih dveh desetletjih in še posebej narodnostno mešanega ozemlja, so se ob hkratni prostorski mobilnosti odprli tudi novi problemi, povezani s socialno mobilnostjo prebivalstva. Z izboljšanjem izobrazbene strukture vsega prebivalstva, k čemur je predvsem pripomogla možnost pridobivanja izobrazbe mlade generacije s srednješolskim

PREKMURJE : OBMOČJA URBANIZACIJE, TERCIARIZACIJE IN DEPOPULACIJE (prostorske danosti, obmejnost in narodnostna pomešanost)

dvojezičnim izobraževanjem, so se začele uveljavljati nove zakonitosti migracijskih gibanj. Te so se znotraj narodnostno mešanega ozemlja pojavile v obliki selitev madžarskega in slovenskega prebivalstva iz vasi v zaposlitvene kraje. Prebivalstvo se je selilo zlasti v Lendavo, mnogi pa so se odselili tudi v ostale zaposlitvene kraje, še posebej v Mursko Soboto, ki nudi poleg delovnega mesta, ki terja višjo izobrazbo, tudi ostale pogoje za kvalitetno življenje (izobraževanje, oskrba, izkoriščanje prostega časa za kulturno in športno življenje) in ustrezno komunalno ureditev, predvsem telefonijo. Zaradi gospodarskega razvoja Lendave in njene bližnje okolice le-ta priteguje k poselitvi ali pa v obliki zaposlitve z dnevno migracijo prebivalstva iz celotnega Prekmurja pa tudi iz drugih delov Slovenije in sosednje Hrvaške. Ti selitveni tokovi prebivalstva madžarske narodnosti iz depopulacijsko ogroženih območij, ki ne nudijo ugodnih pogojev za življenje in bivanje prebivalstvu z višjo izobrazbeno strukturo na eni strani in doseljevanje slovenskega ter hrvaškega prebivalstva na drugi strani pa ob naraščanju skupnega števila prebivalstva v Lendavi in njeni okolici stopnjuje pomešanost prebivalstva madžarske, slovenske ter hrvaške narodnosti, v manjši meri pa tudi prebivalstva iz drugih delov Jugoslavije.

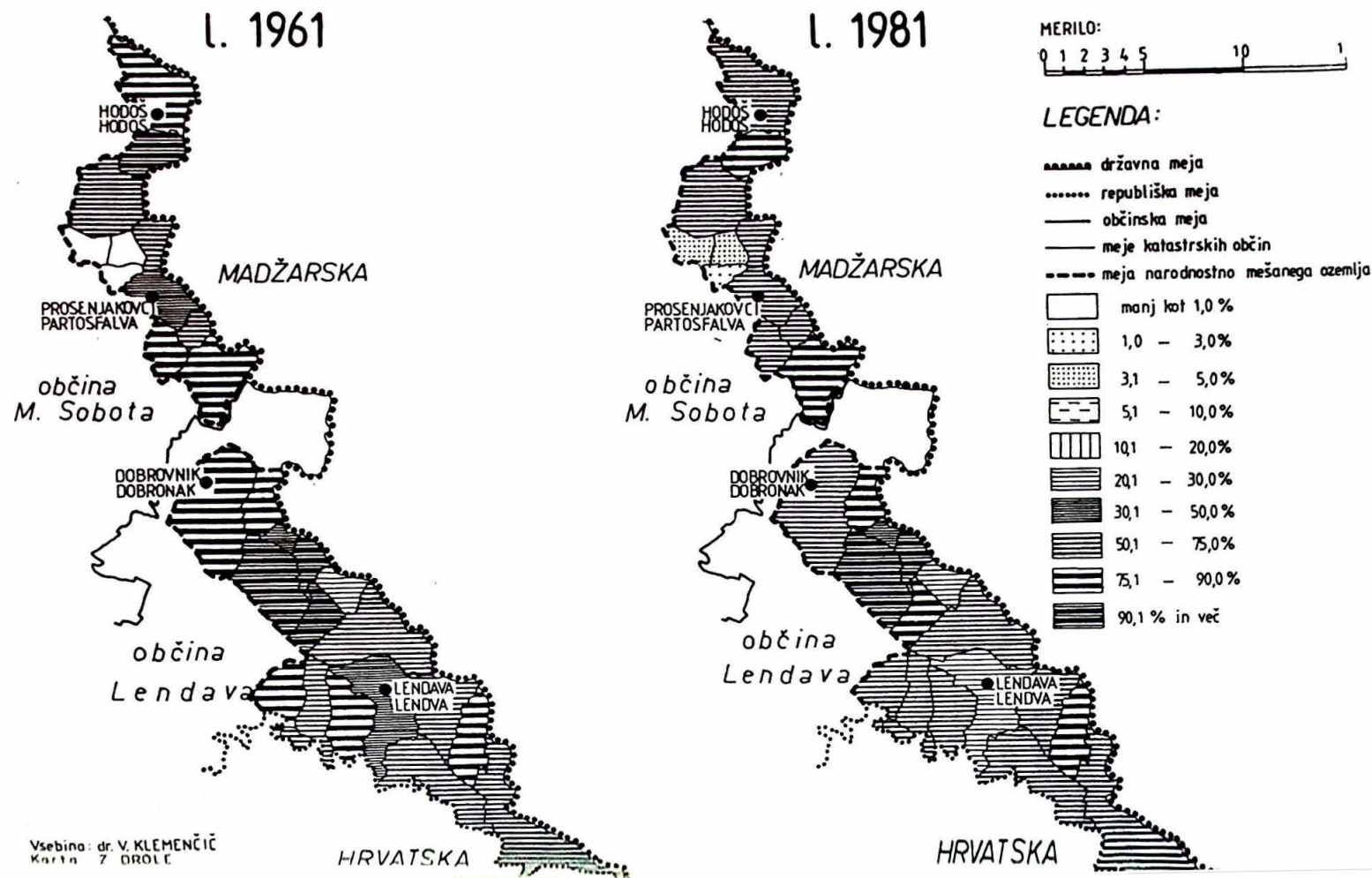
Tabela 2: Spreminjanje nacionalne strukture prebivalstva v mestu Lendava.

	1961		1971		1981	
	štev.	%	štev.	%	štev.	%
Slovenci	1353	52,8	1617	53,1	1840	50,1
Madžari	850	33,2	943	31,0	1018	27,7
Hrvati	274	10,7	270	8,9	468	12,8
Ostali	84	3,3	214	7,0	343	9,3
SKUPAJ	2561	100,0	3044	100,0	3669	100,0

Na podeželju se narodnostne razmere zaradi odseljevanja pripadnikov večinske, slovenske narodnosti in Madžarov sicer bistveno ne spreminjajo, vendar pa absolutno število prebivalstva močno nazaduje (Karta 2).

Z vključevanjem vaškega prebivalstva v nekmečke poklice, kar je vezano za zaposlitev izven kraja bivanja, ter s skupnim dvojezičnim izobraževanjem pripadnikov obeh narodov v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah, se zelo hitro povečuje tudi število mešanih zakonov. Na podlagi analiz mladinskega raziskovalnega tabora "Lendava 1990", ko so dijaki pod vodstvom dipl. geografa Jerneja Zupančiča iz Inštituta za geografijo Univerze v Ljubljani raziskovali socialno-ekonomske premike prebivalstva iz primarnega v sekundarni in terciarni sektor gospodarskih dejavnosti, se kaže, da so napori slovenske družbe skupaj s pripadniki madžarske narodnosti za uvajanje funkcionalne dvojezičnosti, že rodili velike uspehe. Tako je bilo na podlagi dosedanjih dostopnih virov znanstvene literature o jezikovni strukturi dvojezičnosti pripadnikov manjšine in hkrati dvojezičnosti večinskega

Karta 2:
DELEŽ MADŽARSKEGA PREBIVALSTVA NA NARODNOSTNO MEŠANEM
OBMOČJU V PREKMURJU LETA 1961 IN 1981.

naroda ugotovljeno, da takšnega doseženega stanja funkcionalne dvojezičnosti, kot je ugotovljena v Prekmurju, ne moremo zaslediti nikjer, niti v prostoru skupnosti Alpe-Jadran. Medtem, ko je na primer na Južnem Tirolskem v Italiji dvojezičnih le 30% pripadnikov večinskega naroda in 80% pripadnikov nemške manjšine, se je na primeru občine Lendava, kljub skromnemu številu udeležencev v vzorčni raziskavi, pokazalo, da je ob dvojezičnosti velike večine pripadnikov madžarske narodnosti dvojezičnih še med 70 in 80 % pripadnikov večinskega, slovenskega naroda. To so pokazale ankete o znanju jezika po družinah, o znanju jezika zaposlenih v neagrarnih dejavnostih (zlasti zaposlenih v terciarnem sektorju) in raziskave o možnostih uporabe obeh jezikov med tistimi, ki so porabniki uslug in tistimi, ki nudijo usluge.

Italijanska narodnost v slovenskem Primorju pa je v primerjavi z madžarsko v Prekmurju še v veliko večji meri pomešana v nacionalno mešanih družinah in to ne le s Slovenci, temveč tudi z doseljenimi pripadniki narodov in narodnosti iz drugih delov Jugoslavije.

Tabela 3: Nacionalna struktura Koprškega primorja.

	1971		1981	
	število	%	število	%
Slovenci	45.079	77,3	50.953	73,2
Italijani	2.519	4,3	1.901	2,7
Ostali	10.694	18,4	16.737	4,1
SKUPAJ	58.292	100,0	69.591	100,0

Tudi tu nam poiskusne raziskave mladinskega raziskovalnega tabora v Strunjanu kažejo, da je stopnja funkcionalne dvojezičnosti zaradi dvojezičnega izobraževanja v otroških vrtcih ter osnovnih in srednjih šolah na eni strani in zaradi poučevanja slovenskega jezika v italijanskih izobraževalnih ustanovah in italijanskega jezika v slovenskih izobraževalnih ustanovah na drugi strani, močno prispevalo k dvojezičnosti italijanske in slovenske narodnosti ter tudi tistega dela doseljenega prebivalstva iz območij izven Slovenije, ki je že bilo deležno izobraževanja v krajih Koprškega primorja. Tu se je izkazalo, da je dvojezičnih vsaj 80% pripadnikov italijanske manjšine, pri večinskem, slovenskem in doseljenem prebivalstvu pa obvlada oba jezika med 60 in 70% ljudi. Visoko stopnjo dvojezičnosti v Koprskem primorju pa gre pripisati tudi vsakodnevni povezanosti prebivalstva preko odprte meje z italijanskim in slovenskim prebivalstvom na Tržaškem pa tudi kontaktom z italijanskimi turisti in ostalim italijanskim prebivalstvom v vsakodnevnom življenju (Karta 3). Veliko vlogo v uveljavljanju funkcionalne dvojezičnosti na tem območju pa igrajo tudi razvite informacijske dejavnosti, predvsem tisk ter radio in televizija v Kopru.

Ko govorimo o zaščitah manjšin ali narodnosti, se pogosto sklicujemo na

evropske pravne norme, ki pa so še vedno zelo pomanjkljive, da bi resnično lahko obvarovale manjšine pred asimilacijo. Vzrok za to tiči v razmerah, ki skupaj z gospodarsko, demografsko, kmetijsko in komunalno politiko, ki pa se med posameznimi območji zelo razlikuje, pogojujejo zgodovinski razvoj in oblikovanje novih prostorskih struktur gospodarske, kulturne in socialne narave. Zato je pogosto sklicevanje na evropske pravne norme za obstoječo pravno zaščito manjšin z ustavnimi in drugimi zakoni včasih celo zavestno naravnano na asimilacijo. Pogosto pa se odpira tudi vprašanje takozvane naravne asimilacije in sicer tedaj, ko si ne moremo razložiti vzrokov za upadanje števila pripadnikov manjšin in slabšanja njihove demografske in socialne strukture v nesorazmerju z rastjo in socialno ter demografsko strukturo večinskega naroda na narodnostno mešanem ozemlju ter zaradi preslabega poznavanja razmer in premalo vloženih raziskovalnih naporov te vzroke enostavno pripišemo naravni asimilaciji.

Zato se pogosto vprašamo, kaj bi bilo še potrebno storiti, da bi kljub delnim uspehom pri zaviranju asimilacije ter relativno dobrih znakih uveljavljanja dvojezičnosti, preprečili nadaljnje zmanjševanje števila pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti ter izboljšali njihovo socialno in ekonomsko strukturo. Predvsem se zastavlja vprašanje, kako v bodoče vgraditi v ustavno in ostalo zakonodajo ter statute posameznih občin take uredbe, ki bi v celoti zaščitile italijansko in madžarsko narodnost pred njihovim številčnim zmanjšanjem in slabšanjem demografske strukture.

Tako je bilo ugotovljeno, da bi obema manjšinama morali najprej zagotoviti možnosti njihove organiziranosti kot narodnostne skupnosti na gospodarskem področju v obliki združenj.

Potrebno je tudi preprečevanje nadaljnjega odseljevanja iz podeželskih naselij narodnostno mešanih območij Prekmurja in s tem v zvezi tudi zmanjševanja števila pripadnikov madžarske narodnosti, čemur je vzrok zelo slaba prometna povezanost. Zato je potrebno na tem območju nemudoma modernizirati prometne poti in izboljšati ter razširiti prometne zveze znotraj narodnostno mešanega ozemlja. To omrežje bo potrebno povezati s prometnim omrežjem ostalega Prekmurja, ki pa je ravno tako potrebno modernizacije. Na celotnem narodnostno mešanem ozemlju v Prekmurju je potrebno izboljšati tudi ostale elemente komunalne ureditve (vodovod, telefonija). Da se prebivalstvo iz teh območij, ki se zaposluje v Murski Soboti, Lendavi ter ostalih zaposlitvenih krajih, ne bi več odseljevalo, bo potrebno zagotoviti komunalno ureditev za stanovanjsko gradnjo tistim družinam, ki so se preoblikovale iz kmečkih v nekmečke. Ker to vprašanje ni urejeno, so le-te težile k naselitvi na komunalno urejenih zemljiščih v Lendavi ali v Murski Soboti, kjer jim je bila zagotovljena tudi dostopnost do ostalih življenjskih potreb kot so izobraževanje, kultura, izkoriščanje prostega časa ter večja izbira delovnih mest.

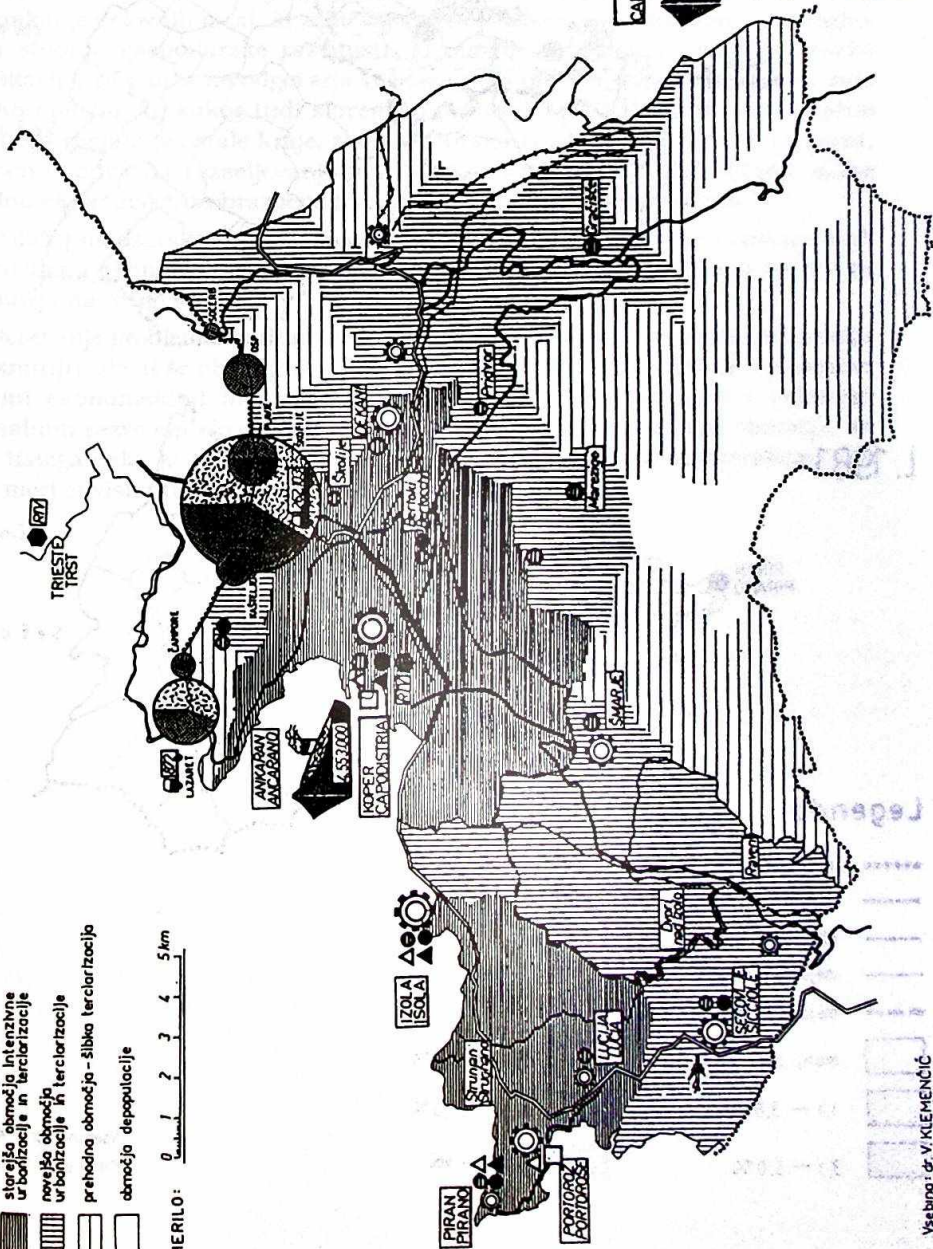
Ker se je razmeroma maloštevilno, toda vendarle koncentrirano naseljeno italijansko prebivalstvo Koprškega primorja razselilo iz starih mestnih jeder in razpršeno poselilo (Karta 4) po novih stanovanjskih četrtih in novih individualnih hišah, kjer se je pomešalo z večinskim slovenskim prebivalstvom in s prebivalstvom drugih narodov in narodnosti Jugoslavije, bi bilo za bolj organizirano kulturno življenje ter druge življenjske oblike, ki so povezane z življenjem ita-

Karta 3:

KOPRSKO:
OBMOČJA URBANIZACIJE, TERCIARIZACIJE IN DEPOPULACIJE
(prostorske danosti, obmejnost in narodnostna pomešanost)

- starejša območja intenzivne urbanizacije in terciarizacije
- novelja območja urbanizacije in terciarizacije
- prehodna območja - šibka terciarizacija
- območja depopulacije

MERILLO: 0 1 2 3 4 5 km

LEGENDA:

- mednarodni mejni prehodi
- malobojni prehodi
- delež polnikov v mednarodnem prometu
- delež polnikov v malobojnem prometu
- državna meja
- republiška meja
- občinska meja
- meja narodnostno mešanega ozemlja
- magistralne ceste
- regionalne ceste
- železniška proga
- letališče
- osrednja šola v slovenskem jeziku
- osrednja šola v italijanskem jeziku
- srednja šola v slovenskem jeziku
- srednja šola v italijanskem jeziku
- višja ali visoka šola
- časopis tiskani v jeziku narod, manjšin
- radijske in TV postaje, ki oddajajo v jeziku narodne manjšine
- naselja z industrijo
- Parco lokalna (trajevna) središča
- EXZAN nuralna ali industrijska središča
- PIRANO PIRANO
- KOMUNALNA (občinska) središča
- KOPER KOPER
- CAPODISTRIA CAPODISTRIA
- pomorski mednarodni blagovni promet (v tonah)
- cestni mednarodni blagovni promet (v tonah)
- STRELO POZNAVANJE NA CESTNIH MEJAH PROGOCH (v islochi)

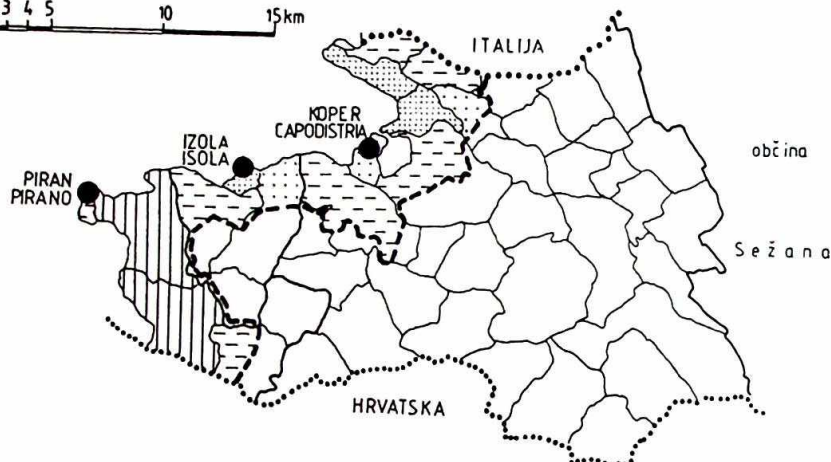

Karta 4:

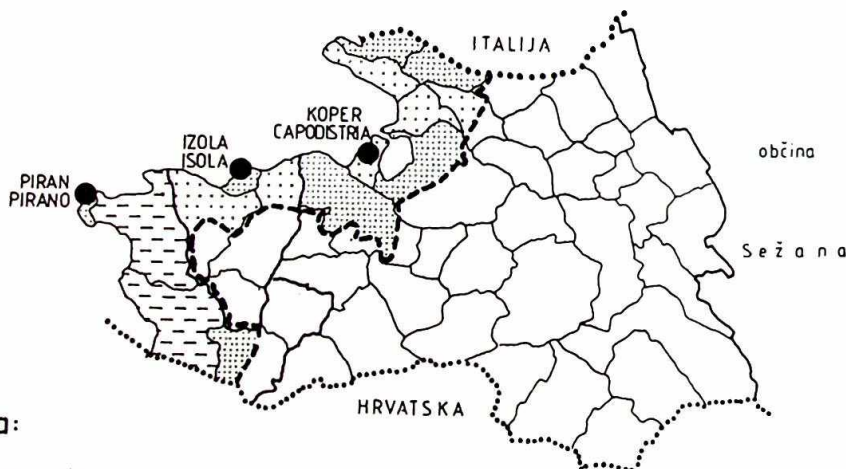
DELEŽ ITALIJANSKEGA PREBIVALSTVA NA NARODNOSTNO MEŠANEM OBMOČJU NA KOPRSKEM LETA 1971 IN 1981.

MERILO:
0 1 2 3 4 5 10 15 km

L. 1971

L. 1981

Legenda:

- državna meja
 - republiška meja
 - občinska meja
 - meje katastrskih občin
 - - - - - meja narodnostno mešanega ozemlja
manj kot 1,0 %	5,1 - 10,0 %
1,1 - 3,0 %	10,1 - 20,0 %
3,1 - 5,0 %	20,1 in več

Vsebinski: dr. V. KLEMENČIČ
Karta: Z. DROLE, 1990

lijanske narodnosti, potrebno proučiti nove lokacije združevanja na kulturnem in gospodarskem področju, kar bi omogočilo tudi združevanje v dnevnem življenju.

Pri obeh narodnostih bi morali pri oblikovanju njihove organiziranosti na izobraževalnem, kulturnem, socialnem in gospodarskem področju upoštevati življenje pripadnikov obeh narodnosti, predvsem pa tistih, ki živijo v vse številnejših narodnostno mešanih družinah.

Na narodnostno mešanem, z Madžari poseljenem ozemlju v Prekmurju bi morali pri nadaljnjem usmerjanju družbeno-ekonomskega razvoja upoštevati tudi pomanjkanje delovnih mest, ki zahtevajo srednješolsko in visokošolsko izobrazbo. Nizka stopnja gospodarske razvitosti, ki temelji na delovnih mestih z nizko kvalifikacijo, že danes ne odgovarja več strukturi prebivalstva po izobrazbi, zato se tako madžarsko kakor tudi slovensko prebivalstvo izseljuje iz narodnostno mešanega ozemlja v ostale kraje, zlasti v Mursko Soboto. To je pa tisti moment, ki močno vpliva na razseljevanje madžarske narodnosti in zadrževanje slabe socialno-ekonomske, izobrazbene in starostne strukture prebivalstva.

Položaj madžarske in italijanske manjšine je torej v veliki meri odvisen tudi od družbeno-ekonomskega razvoja širše regije, Koprškega primorja na eni in Prekmurja na drugi strani.

Reševanje problema madžarske narodnosti na narodnostno mešanem ozemlju v Prekmurju, zlasti še ob mejnih območjih na Goričkem, mora biti zato povezano z vsemi ekonomskimi in življenjskimi problemi, hkrati pa tudi s celotnim regionalnim razvojem slovenskih depopulacijskih območij. Od tega območja, še zlasti tistega dela, ki meji na s Slovenci poseljeno Porabje na Madžarskem, je v veliki meri odvisna tudi nadaljnja usoda Porabskih Slovencev.